

Кучма И., Open Access Programme Manager for Electronic Information for Libraries (EIFL), Associate Editor DOAJ, orcid.org/0000-0002-2064-3439; Назаровець С., кандидат наук із соціальних комунікацій, директор наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія», Associate Editor DOAJ orcid.org/0000-0002-5067-4498

Рекомендації щодо включення наукових журналів відкритого доступу до каталогу DOAJ // Вісник НАН України. – 2016. – № 6. – С. 86–88.

Про DOAJ

Переваги електронного поширення наукової інформації зумовили швидке зростання популярності академічних інформаційних ресурсів та інструментів, а також розвиток нових ефективних економічних моделей функціонування наукових видань, зокрема рецензованих журналів відкритого доступу, зміст яких доступний безкоштовно всім інтернет-користувачам без жодних фінансових, технічних чи правових перешкод. На появу відкритих журналів одразу позитивно відреагували як самі науковці (тобто їх потенційні читачі, рецензенти та автори), так і академічні видавці¹, що породило невпинне збільшення кількості відкритих журналів і, у свою чергу, зумовило необхідність створення відповідних веб-ресурсів для зручності пошуку і систематизації рецензованих журналів відкритого доступу.

З метою систематизації відкритих журналів та подальшого просування ініціативи Open Access (відкритий доступ) у 2003 р. на базі бібліотеки Лундського університету за фінансової підтримки Open Society Institute (OSI) та Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition (SPARC) було створено міжнародний мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу що й досі залишається одним з найпопулярніших і найуспішніших серед подібних проєктів. Станом на травень 2016 р. DOAJ містив понад 8790 назв наукових журналів з 129 країн світу, а протягом 2015 р. сторінки каталогу відвідало більш як 2,5 млн інтернет-користувачів².

Українська наукова періодика також не стоїть осторонь світових тенденцій у науковій комунікації – існує декілька національних проєктів, дотичних до підтримки ініціативи відкритого доступу. Наприклад, згідно з українським законодавством, вітчизняні наукові фахові видання повинні відповідати ряду вимог, серед яких – безоплатне розміщення електронної копії наукового фахового видання на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І.

¹ Шульга І. О. Електронні наукові журнали відкритого доступу в сучасній системі наукової комунікації. Поліграфія і видавнича справа: наук.-техн. зб. 2008. Вип. 1. С. 55–60.

² Olijhoek T., Mitchell D., Bjornshauge L. Criteria for open access and publishing. *ScienceOpen Research*. 2015. <http://dx.doi.org/10.14293/S2199-1006.1.SOR-EDU.AMHUHV.v1>.

Вернадського НАН України³. Попри передбачену можливість надавати доступ до повного тексту статей журналу з певною затримкою в часі, більшість редакцій її не використовує, і вміст журналу відразу стає доступним на сайті бібліотеки. Крім того, багато українських академічних видавців самостійно розміщують повні електронні версії своїх журналів, зокрема з використанням відкритого програмного забезпечення Open Journal Systems (OJS), яке розроблено спеціально для підтримки рецензованих наукових журналів. Проект «Наукова періодика України» видавничої служби УРАН пропонує єдину платформу видання журналів на основі OJS і наразі містить понад сотню журналів у публічному доступі.

Отже, в Україні є багато відкритих наукових журналів, які варто було б зареєструвати у DOAJ, що дозволило б їм значно збільшити свою читацьку аудиторію і розширити географію авторів, рецензентів та членів редколегії.

Слід зазначити, що станом на травень 2016 р. у DOAJ було представлено 77 українських наукових журналів, які пройшли процедуру перереєстрації (*reapplication*)⁴.

Процедура перевірки журналу на відповідність критеріям DOAJ

У перші роки після запуску проекту критерії включення видань у DOAJ були суто формальними, однак з часом, щоб не рекомендувати своїм читачам та потенційним авторам сумнівні журнали, упорядники DOAJ сформулювали нову анкету з 54 запитань, і вимоги щодо включення видань у каталог стали більш жорсткими, а усі журнали, включені раніше, повинні були пройти процедуру перереєстрації, яка завершилася у березні 2016 р.

Оновлені критерії DOAJ поділяються на 5 тематичних блоків:

1. Основна інформація про журнал.
2. Якість і прозорість редакційного процесу.
3. Відкритість журналу.
4. Ліцензування контенту.
5. Питання авторського права і дозволу.

Будь-який відкритий рецензований журнал може бути включений у DOAJ за умови його відповідності критеріям відбору, які встановлено згідно із загальними принципами якості наукових видань, схваленими Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA). DOAJ не залежить від державних чи приватних організацій, оскільки функціонує завдяки спонсорській підтримці та роботі волонтерів, що дозволяє редакторам уникнути будь-якого конфлікту

³ Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 17.10.2012 № 1111 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12>.

⁴ Reapplications: are your journals ready? Are you ready? <https://doajournals.wordpress.com/category/reapplications/>.

інтересів і дотримуватися принципів об'єктивності та прозорості при оцінюванні заявок на включення журналу в DOAJ.

Для того щоб запропонувати журнал для включення в DOAJ, головний редактор журналу чи уповноважений ним представник має надіслати онлайн-заявку. Форму слід заповнювати англійською мовою, однак для зручності користувачів цю форму перекладено різними мовами, зокрема й українською⁵.

Кожну заявку на включення журналу в DOAJ розглядають не менш як три особи – головний редактор (Managing Editor), редактор (Editor) та помічник редактора (Associate Editor). Останній виконує найбільшу частину роботи – перевіряє журнал на відповідність критеріям і надає рекомендації редакціям журналів щодо певних виправлень та уточнень. Після цього заявка надходить на розгляд редактору, який дає рекомендацію включити чи не включити конкретне видання до каталогу, а остаточне рішення ухвалює головний редактор.

Докладну інформацію та пояснення всіх критеріїв включення видань у DOAJ розміщено на сайті у відповідному розділі⁶. Далеко не всі рекомендації упорядників DOAJ є обов'язковими для виконання, однак є мінімальні вимоги, через недотримання яких журналу можуть відмовити у реєстрації.

Вимоги для включення в DOAJ

1. Повні тексти статей журналу мають бути відразу представлені у відкритому доступі на веб-сайті. Отже, рецензовані журнали, які використовують політику ембарго (повні тексти стають доступними тільки після кількох місяців затримки) чи гібридну модель відкритого доступу (відкритий доступ надається не до всіх статей журналу), не зможуть потрапити в DOAJ.

2. Кожна стаття журналу повинна мати унікальний URL для перегляду її повного тексту у форматах HTML або PDF.

3. Зміст наукового журналу має бути доступним постатейно – один URL для кожної статті.

4. Необхідно, щоб налаштування веб-сайту журналу дозволяли роботам пошукових систем індексувати контент журналу, в тому числі повні тексти статей.

5. Усі інформаційні сторінки журналу (мета і завдання, редколегія, інструкція для авторів, відомості про процес рецензування, декларація про підтримку відкритого доступу тощо) мають бути доступними на веб-сайті журналу, а посилання на цю інформацію повинні бути чіткими та зрозумілими, розміщувати їх слід на домашній сторінці.

⁵ DOAJ Translated Versions of the Application Form. <https://doaj.org/translated>.

⁶ Information for Publishers. <https://doaj.org/publishers>.

6. Жоден інший продукт чи послугу не можна розміщувати за тим самим URL, що і веб-сайт журналу. Якщо на сайті є реклама, то редакція зобов'язана переконатися, що рекламні оголошення не містять інформації, яка б могла зменшити довіру до журналу. Так, багато вітчизняних журналів радо розміщують на своїх веб-сторінках інформацію та відповідні рекламні банери про індексацію свого видання в тих чи інших базах даних, а деякі навіть обраховують якісь нібито наукометричні показники для журналу. Однак більшість таких баз не застосовують жодних критеріїв відбору журналів, і рекламування цих неякісних продуктів є недоречним для справжнього наукового видання *(Закінчення в наступному номері)*.